

Katja Creutz, johtava tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

75-VUOTIAS YK PUNTARISSA

YLÄ- JA ALAMÄKIÄ SUURVALTAKILPAILUN VARJOSSA

YK on saavuttanut tavoitteensa vaihtelevin tuloksin. Maailma on toistaiseksi säästynyt uudelta maailmansodalta, mutta YK:n pitää tänä päivänä vastata moniin ihmiskunnan olemassaoloa koskeviin uhkiin. Ilman suurvaltojen sitoutumista monenkeskisyyteen YK:n tulevaisuus on synkkä.

Internationalistit ja humanitaristien arvojen kannattajat tukevat Yhdistyneitä kansakuntia (YK) usein viimeiseen asti periaatteellisista syistä, kun taas reaali-politiikan asiantuntijat sivuuttavat YK:n diskursiivisena kerhona. YK:n 75-vuotisjuhlavuonna on helppo olla synkkänä, kun maailmaa koettelevat niin ilmastonmuutos, pandemia, kasvava pakolaisten määrä, autokratian nousu, talouden laskukausi kuin pitkittyneet konfliktitkin. YK:n turvallisuusneuvosto on tehoton ratkaisemaan konflikteja, sillä suurvaltakilpailu on palannut.

Ajat ovat YK:lle kovat – ehkä kovemmat kuin koskaan ennen. Silti YK pitää nähdä muunakin kuin

pelkkänä turvallisuusneuvostona, ja sitä pitää arvioida muutoin kuin mustavalkoisesti. YK-järjestelmä koostuu useista erityisjärjestöistä, rahastoista ja ohjelmista. Vaikka useat ihmiset ovat valmiita kritisimaan turvallisuusneuvostoa siitä, ettei se ole onnistunut suojelemaan esimerkiksi syyrialaisia ja jemeniläisiä, harvat kiistävät esimerkiksi Unicefin työn lasten eteen.

Voidaan väittää, että YK:n luoma kansainvälisten järjestöjen ja oikeussääntöjen verkosto on vaikuttanut siihen, ettei maailmassa ole syttynyt uutta maailmansotaa, mikä oli aikanaan myös painavin syy järjestön perustamiselle. YK:n merkitys muiden sen peruskirjassa

määriteltyjen tavoitteiden, kuten kansojen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien toteutumiseen on ollut kiistaton. Kun YK perustettiin, noin kolmannes maailman ihmisistä eli kolonialistisen hallinnon alaisuudessa vailla mahdollisuutta päättää omista asioistaan. Kolonialismin laajan purkautumisen myötä maailmankartalle piirtyi yli 80 uutta valtiota.

Lisäksi YK:n aikana on kehitetty kunnianhimoinen ihmisoikeusjärjestelmä, jonka tavoitteena on taata jokaiselle ihmiselle laaja kirjo ihmisoikeuksia. Näinä pandemian aikoina on myös syytä muistuttaa, että WHO kumppaneineen onnistui hävittämään isorokon vuoteen 1980

mennessä, ja polion vastainen taistelu on edennyt niin pitkälle, että suurin osa maailmasta on jo julistettu vapaaksi taudista.

Jotkut YK:n saavutuksista ovat häilyvämpiä. Useat YK-järjestöille myönnetyt Nobelin rauhanpalkinnot – kuten vuoden 2020 palkinto Maailman ruokaohjelmalle – ovat merkkejä työstä maailmanrauhan eteen. Maailmassa on silti käynnissä lähes viisikymmentä aseellista konfliktia, jotka odottavat ratkaisemista. Samoin ydinaseriisunnassa YK on onnistunut turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten konsensuksen tuella jotakuinkin menestyksekkäästi. Se on suurilta osin onnistunut hillitsemään ydinaseiden leviämistä, mutta epäonnistunut niiden kaikkinaisessa hävittämisessä. Ydinaseriisunta kirjattiin tavoitteeksi YK:n yleiskokouksen kaikkien aikojen ensimmäiseen päätöslauselmaan vuonna 1946.

Tärkeä opetus on myös ollut se, että kansainväliset järjestöt eivät tee pelkästään hyvää, vaan ne voivat myös välillisesti tai suoraan aiheuttaa vahinkoa tai osallistua pahan tekoon. YK:n epäonnistumisiksi lasketaan muun muassa surullisen kuuluisat kansanmurhat 1990-luvun alkupuolella Srebrenicassa ja Ruandassa, joissa YK epäonnistui

siviilien suojelemisessa. YK on sekaantunut myös koleran levittämiseen Haitissa, korruptioon Irakin Ruokaa öljystä –ohjelman yhteydessä ja seksuaalirikoksiin rauhan- turvaoperaatioissa. Kaiken lisäksi YK on usein ollut haluton kantamaan vastuuta näistä teoistaan, ja se on epäonnistunut ilmiantajien eli järjestön sisällä toimivien ja väärinkäytöksiä esiin tuovien ihmisten suojelemisessa.

YK:n ristiriitainen historia on joillekin merkki siitä, että järjestön suurin saavutus on, että se on selvinnyt kolmeneljännestä vuosisataa. Ehkä tärkeämpää kuin järjestön menneiden saavutusten ja epäonnistumisten arviointi on tulevaisuuteen katsominen. Näkeekö YK satavuotisjuhlansa? Edes YK:n pääsihteeri António Guterres ei kiellä sitä, että globaali epäjärjestys lisääntyy Kiinan ja Yhdysvaltojen kuilun kasvaessa.

Maailma on todellakin entistä jakaantuneempi kahteen eri maailmankatsomukselliseen leiriin, joilla on paitsi eri säännöt ja tavoitteet eri politiikka-alueilla, myös erilaiset geopoliittiset ja sotilaalliset strategiat. Vaikka kansainvälisten instituutioiden verkosto ja kansainväliset normit pitävät YK:n ja globaalihallinnan elossa vielä lähitulevaisuudessa, ne eivät

kannattele pitkällä aikavälillä. Globaalin kilpailun laimentama, haalea lähestymistapa asioihin ei ratkaise niitä monimutkaisia ja keskenään linkittyneitä globaaleja ongelmia, jotka maailma nyt kohtaa.

YK:n tie eteenpäin on epäselvä. YK on 75-vuotisjuhlavuoden kunniaksi tehnyt kyselyn, jolla etsitään maailmanlaajuisesti näkemyksiä siitä, mitkä ovat suurimmat globaalit ongelmat ja mikä rooli kansainvälisellä yhteistyöllä tulisi olla. Mikäli YK haluaa selvitä onnistuneesti satavuotiaaksi, sen pitäisi kyetä alustavan kyselytutkimuksen tulosten mukaisesti käsittelemään ja asettaa etusijalle esimerkiksi ympäristönsuojelu, ihmisoikeuksien suojeleminen ja konfliktien ehkäisy.

Ilmasto- ja ympäristöasia on tunnistettu globaalisti merkittävimmäksi suuntaukseksi, joka koskettaa ihmisten tulevaisuutta. Sen hoitamiseksi tarvitaan enemmän kansainvälistä yhteistyötä kuin minkään muun tulevaisuuteen vaikuttavan asian. Se on ihmisten viesti ympäri maailmaa. Ihmisten, jotka muodostavat ne ”Yhdistyneiden kansakuntien kansat”, joihin YK:n peruskirjan esipuheessa viitataan. Ihmisten, joiden tulevaisuus riippuu siitä, ettei suurvaltakilpailu hidasta globaalien ongelmien ratkomista. /